

YÖNETİMDE KELEBEK ETKİSİ

Prof. Dr. Erdoğan TAŞKIN

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

Yönetimde kelebek etkisi denildiği zaman öncelikle uçan bir kelebeğin kanat rüzgârlarının etkisinin nasıl geniş bir alanı etkilediği anlaşılmalıdır.

Dünyanın bir yerinde kanat çırpın bir kelebeğin kanat rüzgârlarının etkisinin finans piyasalarında bunalıma, altın, döviz fiyatlarında fırlamaya, gayrimenkul, bankacılık mevduat ve kredi piyasalarında ve borsada fırtınalara dönüşmesi söz konusu olmaktadır.

Özellikle işletmelerde üst düzey yöneticinin bütün faaliyetleri yoğunlukla bir dizi hadise zincirini harekete geçirir. Bu durum sadece yöneticinin kendisini değil, diğer birçok insanı etkiler.

Bu özel etkisi nedeni ile konuyu tarihi ve güncel boyutları ile ele almak, hava olayları, domino taşları, nalı düşen süvari birliğinin komutanı örnekleri ile devam etmek ve şaha sunulan ilk satranç tahtası efsanesi ile bitirmek faydalı olabilir.

Kelebek etkisi ilk olarak Meteoroloji Profesörü Edward Norton Lorenz tarafından 29 Aralık 1972 tarihinde Washington'da Amerikan Bilim Derneği tarafından düzenlenen bir konferansta sunulan "Brezilya'da bir Kelebeğin Kanat Çırpması Teksas'ta Fırtınaya Yol Açıyor mı?" başlıklı bildiri ile bilim alanına girmiştir.

E.N. Lorenz bu bildirisinde, meteorolojideki kelebek etkisini deneylerle ispatlamaya çalışmamış olmakla birlikte, kanat çırpın kelebeğin fırtınaya yol açabileceği gibi aynı zamanda bir fırtınayı da dindirebileceğini ifade etmiştir.

Kanat çırpın kelebeğin kanat rüzgârlarının etkisinin, başlangıç koşulları ve küçük karışıklıkların daha sonraki büyük karmaşalarda önemli görev yaptığını açıklamaktadır.

Kelebek etkisi kavramı ile ifade edilmeye çalışılan "başlangıç durumuna hassas bağımlılık" durumu bir kelebeğin Pekin'de kanat çırpmasının bir ay sonra New York'ta fırtınaya yol açabilir mecazı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu mecazi durumda kastedilen birtakım zincirleme olaylarda yaşanan küçük değişikliklerin sonrasında çok büyük sorunlara yol açabileceği düşüncesidir.

Hava şartları gibi bazı fiziki olaylar dış etkilere karşı aşırı derecede duyarlıdır. Dış etkilerdeki en küçük bir neden bir süre sonra önemli sonuçlar doğurur.

Domino taşlarının bir birine çarpması gibi bir fiziki olay ile bir vuruş bütün taşları düşürebilir.

Başlangıç koşulları ya da dış etkilere karşı aşırı derecede duyarlık sadece fiziki olaylarla sınırlı değildir. Bu durum toplumsal olaylar için de geçerlidir.

Komutanların askerlere içtimalarda söylediği şu özlü sözler, aslında kelebek etkisi düşüncesinin toplumsal olaylar için de çok yeni olmadığını göstermektedir:

Bir mih bir nal kurtarır,
Bir nal bir at kurtarır,
Bir at bir süvari kurtarır,
Bir süvari bir bölük kurtarır,
Bir bölük bir ordu kurtarır,
Bir ordu bir muharebe kurtarır,
Bir muharebe bir vatani kurtarır.

Aslında yukarıdaki özlü sözleri aşağıdan yukarıya tekrar okumak kelebek etkisini daha iyi açıklamaktadır. Kısaca açıklamak gerekirse, bir mih bir vatana mal olabilir.

Tıpkı savaşta ayağı tökezleyen bir at, eğer o at savaşı yöneten komutanın atı ise, bir devletin yıkılışına yol açabilir.

Toplumsal yaşamda kelebek etkisini çağrıştıran bir başka efsane daha var. Efsaneye göre satranç icat eden bir rahip Şah'a bir ders vermek istemiş. "Sen ne kadar önemli bir insan olursan ol, adamların, vezirlerin, askerlerin olmadan hiçbir işe yaramazsın" demek istemiş.

Şah önce bu durumdan memnun görünmüş, "Peki, oyunu ve dersini beğendim. Dile benden ne dilersen" demiş. Rahip bu olay üzerine Şah'ın alması gereken dersi hala almadığını düşünerek "Bir miktar buğday istiyorum" demiş.

"Sana bulduğum bu oyunun birinci karesi için bir buğday istiyorum. İkinci karesi için iki buğday istiyorum. Üçüncü karesi için dört buğday istiyorum. Böylece her karede, bir önceki karede aldığının iki misli buğday istiyorum. Sadece bu kadarlık buğday istiyorum" demiş.

Şah, kendisi gibi yüce ve kudretli bir şahıtan isteye isteye üç beş tane buğday isteyen bu rahibin, küstahlığa varan alçakgönüllülüğüne sinirlenmiş ve ona bir ders vermek istemiş. "Hesaplayın. Hak ettiğinden bir tane bile daha fazla buğday vermeyin" demiş.

Hesaplamaya ilk kareler kolay gitmiş. 1. Kareye bir buğday, 2. Kareye iki buğday, 3. Kareye dört buğday... Ancak 10. Kareye gelindiğinde 1023 buğday vermeleri gerekiyor.

64. kare de tamamlandığında bugünkü ölçülerde dünyanın bin beş yüz yıllık buğday üretimini rahibe vermeleri gerektiği ortaya çıkmış.

Başlangıçta, satranç ustası rahibi gereğinden fazla alçak gönüllü bulan ve ona gülen Şah, sonunda ne kendisinin, ne de dünyadaki diğer kralların servetinin buna yetmeyeceğini fark etmiş.

Bu söylencede görüldüğü gibi olaylar belirli bir süre yolunda gidiyor gibi gözükse de belli bir dönem sonra denetimden çıkar.

Bu nedenle işletmelerde bütün yöneticiler ve özellikle üst düzey yöneticiler konuşma ve hareketlerine

Politik Ekonomik Durum, Sayı 200(Mart) 2014, s.6.

dikkat etmelidir. Köşk kelebeğin r  zg  rı gibi ufak bir hadise zamanla çok daha büyük olaylara yol açabilir.